

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA TOPOGRAFIA DIERNEI ÎN EPOCA ROMANĂ*

O problemă mai puțin cercetată pînă acum în Dacia este aceea a studierii topografiei așezărilor antice, a întinderii lor urbanistice în cursul secolelor II—III e.n.

Referiri la dezvoltarea orașelor Daciei din punct de vedere urbanistic se fac îndeosebi pe baza materialului epigrafic ce atestă existența unor construcții oficiale publice, forum-uri, temple etc. Unele din acestea au fost depistate și cu ocazia săpăturilor arheologice. Astfel este cunoscută cu aproximație aria de întindere a orașelor: Sarmizegetusa, Apulum, Napoca, Romula, Drobeta etc.

O încercare de stabilire a întinderii orașului roman Dierna este dificilă din mai multe puncte de vedere. În primul rînd atestările epigrafice sînt puține și informațiile pe care le oferă — destul de laconice. Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în anii 1966—1969 de grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier“ (în afara unor mici informații prezentate în revistele de specialitate)¹ sînt în cea mai mare parte inedite; încît informațiile de bază pe care le putem utiliza sînt descoperirile întîmplătoare făcute de-a lungul vremii păstrate în diferite colecții și menționate în lucrările de specialitate². Cartarea tuturor descoperirilor arheologice pe planul vechiului oraș Orșova oferă posibilitatea delimitării unei prime zone arheologice.

---

* Într-o formă prescurtată articolul a făcut obiectul comunicării la sesiunea științifică prilejuită de aniversarea a 18 veacuri de existență a Orșovei — 22 iunie 1974.

¹ C. S. Nicolaesco-Plopșor et colab. *Les recherches archéologiques dans la zone des Portes de Fer*, Acad. de la R.S.R. Groupe de Recherches Complexes, Craiova, V, 1968, p. 29—35.

² D. Popescu, SCIV, XVIII 1967, 3, p. 537; SCIV XX, 1969, 3, p. 499; SCIV, XXI, 1971, 3, p. 519; E. Bujor, *Atlasul complex „Porțile de Fier“*, Buc., 1972, p. 196; A. Bărcăcilă, BCMI, 1939, nr. 102, p. 103; L. Böhm, AEM, IV, 1880, p. 180; N. Gostar, SCIV, 1951, II, p. 165; D. Isac, *Banatica*, I, 1971, p. 114—117; D. Laitin, *Anuarul gimnaziului mixt — Orșova*, 1927, p. 67; 1942/1943, p. 5—17; I. I. Russu, SCIV, IV/1953, 3—4, p. 784; *RepArch.*, V. Wollmann, ActaMN, VIII, 1971, p. 539—553.

Primele informații despre Dierna le găsim la Marsigli, care prezintă planul unei cetăți cu patru turnuri rotunde la colțuri aflate la vest de riul Cerna³. Datorită dimensiunilor sale relativ reduse acest plan a fost considerat planul cetății medievale a Orșovei. Pe teren urmele ei au fost identificate încă din anii 1850—1851, cu ocazia construirii clădirii D.D.S.G. (pe locul fostei întreprinderi I.R.I.L. din Orșova), ca având dimensiunile de 64×54 m, reprezentind de fapt cetatea romană tîrzie din vremea lui Dioclețian — Constantin cel Mare⁴. Săpăturile arheologice efectuate în anii 1966—1969, au explorat exhaustiv această fortificație romană, avînd turnurile pătrate. Cu aceeași ocazie s-au stabilit și fazele de construcție ale cetății⁵.

Castrul de sec. II—III a fost identificat. Dar, la sfîrșitul secolului trecut la nord de cetatea romană tîrzie, cu ocazia construirii unei case, au apărut cărămizi cu ștampila COH I BR (Cohors I Brittonum Milliaris). Tot în acest loc a apărut și o țiglă cu LEG(io) XIII GEM(ina) fără a se putea stabili clar condițiile stratigrafice și raportul lor cronologic⁶. În cursul săpăturilor arheologice efectuate pe locul așezării Dierna ca și a cetății romane de sec. IV nu au mai fost descoperite cărămizi cu numele acestei trupe auxiliare, iar ștampilele cu legiunea a XIII-a Gemina sînt de factură mai tîrzie din a doua jumătate a sec. III — prima jumătate a sec. IV⁷.

Acest fapt ne face să presupunem o staționare de scurtă durată a cohortei, probabil în timpul războaielor de cucerire romană și poate scurt timp după formarea provinciei. Coh. I Brittonum va fi staționat aici în castrul construit de Traian la începutul primului război cu dacii, cînd aici a fost ridicat un pod de vase pentru trecerea armatelor romane⁸. Coh. I Brittonum Milliaris este atestată între anii 103/107 ca făcînd parte din armata Moesiei Superioare⁹; dar, cum e știut că între anii 102—105, Oltenia și sudul Banatului sînt în stăpînirea armatelor romane făcînd parte din provincie. În acest context apare probabilă staționarea acestei trupe auxiliare la Dierna.

În ori ce caz, la mijlocul sec. II e.n. cohorta este atestată în două diplome militare din anii 159, respectiv 164, ca făcînd parte din armata Daciei Porolissensis, sediul ei fiind probabil la Porolissum sau

³ L. F. Marsigli, *Description du Danube*, Haga, 1744, II, p. 15.

⁴ D. Laitin, *Anuarul gimnazimului mixt Orșova*, 1927, p. 6; N. Gudea, *Actes du IXe Congrès...* Mamaia, 1972, p. 137—143.

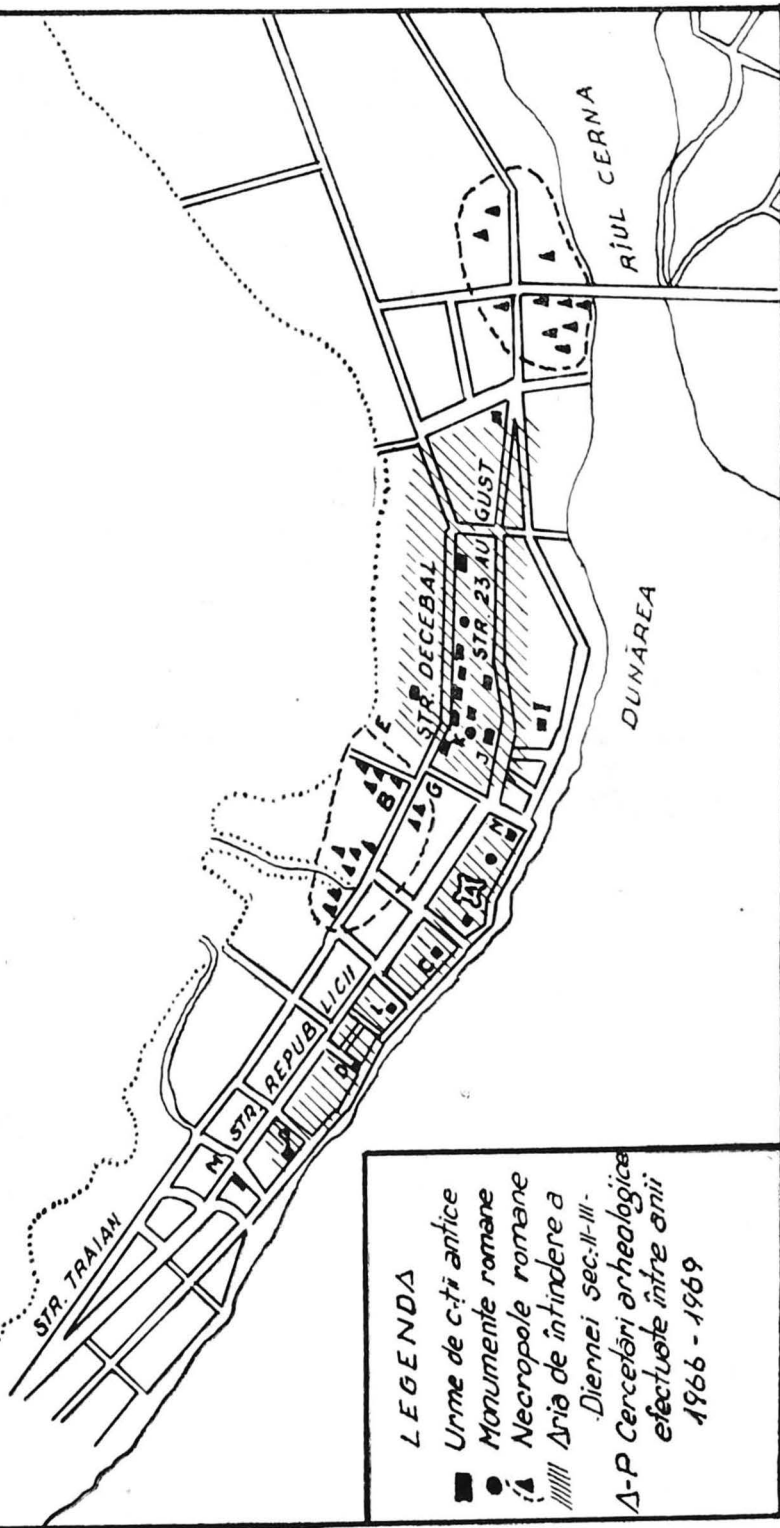
⁵ C. S. Nicolaescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 31; E. Bujor, *op. cit.*, p. 196.

⁶ CIL, III, 8074, 10; L. Böhm, AEM, p. 180, nr. 2.

⁷ La Dierna au apărut următoarele tipuri de ștampile ale legiunii: LFG.XIII R(atiaria) (cf. V. Wollmann, *op. cit.*, p. 547—548); LEG.XIII G(eminae) RAT(iaria) (CIL, III, 14597, 4).

⁸ C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan (Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa)*, Wien—Leipzig, 1937 (V/2).

⁹ W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien, von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 106—107; CIL, XVI, 54.

LEGENDA

- Urme de c-tii antice
- Monumente romane
- ▲ Necropole romane
- /// Aria de întindere a Dienei sec. II-III

Δ-P Cercetări arheologice efectuate între anii 1966 - 1969

undeva pe limes¹⁰. Acest lucru ar explica poate dezvoltarea ulterioară a Diernei ca un *oraș civil* fără a avea o garnizoană militară asemănătoare din acest punct de vedere Napoei. Dierna s-a dezvoltat efectiv ca un centru comercial cu un trafic deosebit de intens datorat poziției sale geografice în zona Porților de Fier. Orașul nu a depășit rangul de *municipium* pe care l-a primit probabil de la Septimius Severus. Importanța militară și strategică a Diernei apare abia după retragerea aureliană și formarea Daciei Ripensis.

Descoperirile mai vechi făcute cu ocazia diferitelor lucrări edilitare au relevat o serie de construcții, urme de ziduri și monumente romane. Cercetările arheologice efectuate în anii 1966—1969, au dus la descoperirea în așezarea urbană a primului nivel de locuire datat prin monede de la Traian la începutul sec. II e.n.¹¹ Descoperirile monetare de pe teritoriul fostului oraș Orșova, atestă o intensă circulație de schimb încă de la începutul sec. I e.n.¹²

Prezența urmelor antice se concentrează cu deosebire în câteva puncte ale vechiului oraș Orșova:

1) Pe fostul bulevard Aleea Dunării, deci de-a lungul fluviului — mai ales — în jurul cetății romane tirzii. De asemenea în toate punctele cercetate pe malul Dunării în cursul săpăturilor arheologice au apărut urme de construcții cu inventar bogat (mai ales în punctele: casa Armanca de la nr. 33, pontonul ceh, etc.). În punctul casa Armanca, în anul 1968, săpăturile arheologice au dezvelit pe o lungime de circa 18 m, un zid masiv din blocuri de calcar orientat est-vest, deci înspre Dunăre. Blocurile mari de calcar nu erau legate cu mortar. Datorită infiltrației apei, săpăturile au fost efectuate de noi pină la adâncimea de 3,85 m, neputându-se atinge baza acestui zid. Stratul de cultură roman de secolul III, a fost surprins doar în partea superioară a construcției, după care urma un strat masiv de depunere aluvionară. În partea sa superioară se observă o refacere a zidului cu ajutorul unor coloane și capitelluri fragmentare. O monedă de bronz de la Traianus Decius din anul 250, a fost descoperită în imediata apropiere a zidului. Această construcție masivă se aseamănă ca sistem și material cu cea a castrului Drobeta din prima fază, construit între anii 102—105. Orientarea construcției vest-est denotă faptul că delimita o porțiune din fața fluviului ce poate fi o prelungire a castrului (dacă el va fi existat), pentru portul militar sau reprezintă de fapt o construcție cu totul aparte ridicată în prima jumătate a secolului II¹³.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ C. S. Nicolaescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 30.

¹² Colecția de numismatică a liceului încă inedită posedă un mare număr de monede din sec. I e.n.

¹³ Punctele arheologice cercetate în anii 1966—1969 au fost împărțite în sectoare și notate alfabetic de la A—P astfel: A=IRIL=cetatea romană tirzie; B=Spitalul; C=Hanul vechi; D=punctul Administrația Porților de Fier; E=Policlina; F=Tribunal, G=Biserica Evanghelică; H=Aleea Dunării nr. 33 — Casa

2) Alte descoperiri se concentrează pe străzile 23 August și Decebal mai ales în partea de sud-vest a acestora, începînd chiar din parcul oraşului, fostul liceu Ștefan Plavăț, școala generală, curtea bisericii catolice, casa parohială, Ocolul silvic etc.¹⁴ Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în anul 1968, în curtea liceului, s-au descoperit urmele unui atelier meșteșugăresc datat prin monede din secolele II—III¹⁵. La sfîrșitul veacului trecut, cu ocazia săpării fundației liceului s-au descoperit și cărămizi cu ștampila DRPDIERNA dateate într-o perioadă mai tîrzie în secolele III—IV¹⁶. Cîteva descoperiri de monumente votive, apărute pe strada Decebal, extind zona arheologică a Diernei mult spre nord-vest¹⁷.

3) O altă serie de descoperiri se concentrează pe valea Grațca pînă la est de strada Traian unde s-au descoperit mai multe sarcofage din piatră și cărămidă cu morminte de înhumăție¹⁸.

Un mormînt de înhumăție a fost descoperit în curtea fostului spital avînd un inventar interesant din podoabe de aur, între care și o foiță cu o inscripție gnostică pe patru rînduri, bilingvă, ultimele două rînduri scrise în limba greacă cuprind invocația: ΙΑΩ ΑΘΩΝΑΙ/ΙΩΙΩ (Domnului Dumnezeu / Doamne, Doamne). Mormîntul se datează în secolul al III-lea¹⁹. Tot în curtea spitalului au fost dezvelite cu ocazia săpăturilor efectuate în anul 1966, trei morminte de incinerație. Unul din acestea avea ca inventar podoabe din bronz și o broșă de aur reprezentînd pe Thanatos. Mormintele se datează prin monede în a doua jumătate a sec. al II-lea e.n.²⁰

4) În sfîrșit, cîteva descoperiri interesante au atestat o a doua necropolă lingă podul Cerna pe locul fostei fabrici de bere și a căzărmi austriece²¹. Această necropolă a dat la iveală morminte de înhumăție în sarcofage din piatră și cărămidă cu un inventar bogat în podoabe de aur, între care menționăm și un inel cu inscripție VT F CESERI (CIL, III, 1703, a), vase, opaițe, urne funerare și monede. Necropola pare că s-a extins și la nord de strada Cerna întrucît cu ocazia strămutării cimitirului catolic și deschiderea diferitelor cripte au apărut foarte multe urme din construcții de factură romană, fără a li se putea preciza prea

Armanca; I=Str. Cazanelor nr. 4; J=Liceul „Ștefan Plavăț”, K=Școala Generală, L=în curtea Restaurantului Marinar; P=Pontonul ceh; M=str. Dunării nr. 8.

¹⁴ D. Laitin, *op. cit.*, p. 6—17; *Rep.Arh.*, p. 6.

¹⁵ D. Popescu, SCIV, 20, 1969, 3, p. 519.

¹⁶ D. Laitin, *op. cit.*,

¹⁷ În strada Decebal nr. 28, printre alte descoperiri și inscripția votivă pusă de sclavul Belinus lui I.O.M.; iar în strada Decebal nr. 67, o statuie a unui militar roman, etc.

¹⁸ D. Laitin, *op. cit.*,

¹⁹ D. Benea—A. Schiopu, *Un mormînt gnostic de la Dierna*, ActaMN, XI, 1974, p. 115—141.

²⁰ D. Popescu, SCIV, XVIII, 1967, 3, p. 537.

²¹ *Rep.Arch.*, p. 6.

bine caracterul²². Necropola de lângă Cerna se întindea de-a lungul drumurilor principale ce străbăteau provincia: unul spre Sarmizegetusa din defileul Timiș—Cerna; iar altul spre așezările din Oltenia, prin Drobeta.

Cealaltă necropolă de pe calea Grațca mărginea drumul ce lega așezările de pe malul stîng al Dunării pînă la Pojejena.

Cartarea tuturor cercetărilor arheologice ca și a descoperirilor în-templătoare romane din Dierna relevă două mari zone de concentrare a urmelor antice: prima se întinde de-a lungul fluviului; a doua este cuprinsă între cele două necropole (respectiv la est: strada 23 August; la vest depășind str. Decebal; spre sud strada Bojincă, iar la nord-est probabil pînă la strada Mărășești (fig. 1), ultima reprezentînd aria posibilă a orașului.

Pe malul Dunării trebuie să fi fost construite clădirile oficiale ale orașului, în primul rînd portul cu antrepozitele de mărfuri, cu prăvăliile negustorilor ce-și tranzistau mărfurile prin Dierna. Vama Diernei (Statio Portorii) menționată în două inscripții trebuie să-și fi avut sediul în apropierea portului²³. Afluența negustorilor în viața economică a orașului este de amploare, judecînd după inventarul mormintelor bogate în piese din aur. Dezvoltarea orașului la oarecare distanță de port, de malul fluviului poate fi datorată protejării orașului de vînturile puternice și de eventualele inundații. De fapt, este un fenomen obișnuit și cunoscut în lumea romană ca așezările urbane să fie amplasate la o oarecare distanță de fortificații sau diferite clădiri oficiale, temple etc. Așezarea romană s-a format în strînsă legătură cu portul. Între ocupațiile de bază ale locuitorilor orașului intrînd probabil și exploatarea pădurilor din jur. Dierna se va fi remarcat și prin apropierea de apele termale de la Ad Mediam vestite în vremea aceea, frecventate (cum atestă inscripțiile puse aici) de o serie de personaje bogate, nu numai din Dacia dar și din provinciile învecinate²⁴. Nu avem nici un fel de știri despre construcțiile oficiale existente la Dierna cu excepția portului și a vămii atestate amîndouă prin inscripții²⁵. Un preot al zeilor Aesculap și Higia, din municipiul Dierna, L. Iulius Bassinus, este menționat într-o inscripție din vremea lui Septimius Severus, ceea ce presupune existența unui colegiu de preoți al acestor divinități aici, poate chiar un templu²⁶.

Căramidăriile orașului nu s-au putut identifica cu ocazia cercetărilor arheologice, dar ele sînt o certitudine pentru secolele III—IV, cînd apar căramizi cu numele orașului în o serie de localități de pe ambele maluri ale fluviului.

²² Informație Ana Șchiopu

²³ CIL, III, 1968; I. I. Russu, SCIV, IV, 1954, 3—4, p. 784.

²⁴ CIL, III, 1566, 1564, 1573, 1565, 1571, 1569, 1573, 1570, 1562, 1560, 1561.

²⁵ Nota 22; Al. Bărcăcilă, BCMI, 1939, nr. 102, p. 103.

²⁶ CIL, III, 14468.

Un fragment de tipar bivalv, redînd fața anterioară a zeiței Venus, păstrat în colecția liceului școlar, face să presupunem existența aici a unei *officina* cu o producție de serie a statuietelor din teracotă ale zeiței. Probabil să fi existat și ateliere de olărie. Un mic atelier meșteșugăresc (mai degrabă de podoabe) s-a descoperit în curtea fostului liceu.

Înflorirea maximă a orașului din punct de vedere economic este în veacul al III-lea, cînd Dierna primește titlul de municipium de la Septimius Severus. Administrativ, Dierna nu a depășit acest rang și datorită poziției sale relativ periferice în Dacia Superioară. O delimitare cronologică a întinderii orașului antic nu este posibilă întrucît cercetările arheologice efectuate n-au afectat decît partea lui de sud-vest, unde s-a constatat o continuare a vieții materiale pînă în sec. IV. Importanța militară și politică a Diernei apare evidențiată abia în a doua jumătate a sec. III — începutul sec. IV, după retragerea aureliană din Dacia. O cetate romană a fost ridicată în apropierea fluviului. Circulația monetară deosebit de intensă în această perioadă, face dovada importanței economice a Diernei în relațiile de intermediar între Dacia Ripensis și fosta provincie. Viața orașului a continuat pînă în vremea lui Justinian, probabil însă limitată, în cea mai mare parte la întinderea cetății Zernes.

În cele de mai sus, am încercat să surprindem un aspect al istoriei Diernei romane. În condițiile actuale, cînd orașul se află sub apele lacului de acumulare, ipoteza noastră nu se poate verifica. Dar, exemplul atitor orașe din Dacia ca și din provinciile învecinate care sînt așezate lângă fluviu sau alte riuri și la o oarecare distanță de acestea, aduc o dovadă peremptorie în sprijinul ipotezei noastre. Este cazul unor orașe ca: Drobeta, Sucidava, Romula, Viminacium, Singidunum etc.

DOINA BENEĂ

BETRACHTUNGEN ZUR TOPOGRAPHIE DES RÖMISCHEN DIERNA

(Zusammenfassung)

Aufgrund der archäologischen und epigraphischen Funde die in Orșova, nach der Errichtung des Stausees für das Wasserkraftwerk, geborgen wurden, wird versucht eine Topographie des römischen DIERNA zusammenzustellen. Von den ersten schriftlichen Nachrichten aus dem XVIII Jh. über die spätrömische Festung aus Orșova ausgehend, werden einige Ziegelfunde angeführt, welche die *Cohors I Brittonum Milliaria* noch zur Zeit der dakischen Eroberungskriege in DIERNA bekunden. Da ein Römerlager hier noch nicht identifiziert wurde, ist anzunehmen, dass sich die Stadt, ähnlich wie NAPOCA (Cluj-Napoca) als

eine Zivilsiedlung entwickelt hat. Die archäologischen Funde häufen sich in vier Stadtteilen: 1. — Auf der gewesenen „Dunării“-Alee, vor allem in der Nähe der spätromischen Festung; 2. — In den beiden Hauptstrassen „23 August“ und „Decebal“ wo in den Höfen des „Stefan Plavăț“—Lyzeums, der Grundschule, der katholischen Kirche, des Forstamtes usw. die Grundmauern mehrerer Gebäude zum Vorschein kamen; 3. — Im Grațca-Tal, eine Nekropole aus dem II-III Jh. mit Stein- und Ziegelsarkophagen; 4. — Neben der Cerna Brücke, längst des Flusses zog sich gegen Nordosten eine andere Nekropole.

Das Vorhandensein zweier Nekropolen an verschiedenen Stadtteilen, führt den Verfasser zur Schlussfolgerung, dass sich die Zivilsiedlung zur Römerzeit in diesem Raume (zwischen den Strassen „23 August“ im Osten, „Decebel“ im Westen, „Bojincă“ im Südwesten und „Mărășești“ im Nordosten) ausgedehnt hatte. Dieser Stadtteil entwickelte sich etwas weiter von der Donau, um von Hochwasser und Wind geschützt zu sein. Ein zweites archäologisch belegtes Siedlungsgebiet erstreckte sich längst der Donau und zählt zu seinen wichtigsten Bauten den Hafen, ein *statio vectigalis* und mehrere Warenlagerstätten.

DIERNA scheint zur Zeit Septimius' Severus im III Jh. seine grösste wirtschaftliche Blüte gekannt zu haben, als es den Municipiumrang erhielt. Die strategische und militärische Bedeutung ist wahrscheinlich erst nach der Preisgabe Dakiens, als im IV Jh. eine Festung hier gebaut wurde, gewachsen.